

Virtual Reality and Genuine Humanity, Part II: Fulfilling Mitzvot Virtually: 2020 Sources

Shlomo Zuckier
Drisha Institute
12.14.20

I. Verifiability

Husband's Directive to Write a Get
→ Beit Din of America Policy

II. Human Connection

Berakhot on Seeing Friends

Sheva Berakhot

השתתפות בשמחה דרך ז"ו"ס

מסתבר שהקצב המשתתף בצרית של נכדו שבמקום אחר דרך ז"ו"ס ראוי לקרוא את שם התינוק (החל מתיבות או"א קיים את הילד הזה וכו'), אבל לצורך צרכת אשר קידש שלא בפני התינוק מסתבר שאינו נכון. (ואף שחז"ל תמיד דרשו כל לשון הפסוקים "הזה" - שהמדובר הוא בדבר שרואים אותו ומראים באלבטע [עי' מנחות (כט.)], והיאך יאמר - קיים את הילד הזה, והתינוק איננו לפניו. אכן נראה דלגבי נוסח התחינה הזאת אין להקפיד בזה.)

וכן מסתבר שאפילו אם חוגגים שמחת שבע-צרכות במק"א עם עשרה המשתתפים (או יותר), ויש קצב הגמלא במק"א ומשתתף ע"י ז"ו"ס, שאינו ראוי לצורך אחת מהצרכות, שהרי למעשה אינו משתתף ביחד עם בעלי השמחה. וכ"ש אם אין שמה במקום החתן והכלה עשרה, ורק מנרפים את כולם ע"י ז"ו"ס, אפילו נניח שאין זה דבר שבקדושה, מכ"מ סוכ"ס למעשה - אין שם עשרה משתתפים ביחד בשמחה.

If a grandfather is participating in the bris milah of his grandson via Zoom, it is permissible for him to name the baby. However, he should not recite the bracha of "asher kidash yedid m'beten" via Zoom.

Similarly, one who is participating in a wedding (or a Sheva Brachos) via Zoom may not recite any of the Sheva Brachos, since he is not actually together with the baalei simcha. If there is no group of ten men present at the wedding, rather everyone is joining via Zoom, they certainly may not recite the Sheva Brachos.

צבי שכטר
מנש"ק פ' לו
"ניסן תש"פ

ברכת האילנות דרך זו"ס

הלשון בשו"ע או"ח (סי' רכ"ו) היא, היו"א צימי ניסן וראה אילנות וכו', [וכ"ה בלשון הגמ' ברכות (מג :) בארמית], ומבואר בפוסקים (עי' משנ"צ שם ס"ק א') שלא דוקא בחודש ניסן אלא בתחילת הזמן שעדיין האילנות מלבלבין. וכה"ג מצינו בנוגע לרואה בית המקדש בחורבנו וכו' שחייב לקרוע.

והנה כשרואים בעיניים מה שנמצא לפנינו ממש, יש התרגשות במדה מסויימת (לפעמים של שמחה, ולפעמים של עצבות), משא"כ ברואה דרך זו"ס, אף שיש יותר התרגשות מאשר מי שרק מסתכל בתמונה, אבל לא באותה מדה כמו צמי שמסתכל במה שלפניו ממש, ובתשו' הגאון חכם עובדי' ז"ל (יחווה דעת ח"ד סי' י"ז) כתב בזה שיש לדונו כספקא דדינא אם דינו כרואה א"ל. [בזמנו עדיין לא הי' זו"ס, אבל הי' הסתכלות בטלוויזיה בשידור חי.]

וכמדומה לי שעפ"ז מקובל, שהיות וספק קריעה להקל (כמבואר בפ"ת סוף יו"ד, דא', קריעה רק דרצנג, וצ', שספק כל תשחית דאו' הוא), ממילא הרואה את הכותל דרך זו"ס, אע"פ שכבר עברו למ"ד יום, אינו קורע. ואם אח"כ תוך למ"ד יום יבוא ברגליו לבקר אלל מקום המקדש - ג"כ אינו קורע, כי שמה נחשבת ראייתו דרך זו"ס כראייה, ועדיין לא עברו למ"ד יום מאז, והולכים להקל לשני הכיוונים. וה"נ בנד"ד, עפ"י פשוטו אותו הספק חל כאן, שההתרגשות דרך זו"ס פחותה מאשר הראייה במו עיניו, ויש לנו לומר שספק ברכות להקל, כלומר, שלא לבקר.

A special bracha is recited by one who sees the blossoming of the trees in the month of Nisan. While it is clear that this bracha is recited only upon seeing an actual tree, and not a picture, it is possible that seeing a real tree live through the internet may qualify. However, since this matter is difficult to resolve conclusively, it should be treated as a safek, and in accordance with the general principle of safek brachos l'hakel, a bracha should not be recited when seeing a blooming tree on Zoom.

Similarly, the Gemarah rules that one who sees the Churban Beis Hamikdash for the first time in thirty days, is obligated to tear kriyah. In the area of kriyah, a safek is also treated leniently, and therefore, one would not rend his garments when seeing the Churban via Zoom. However, the policy of leniency would also mean that we acknowledge the possibility that the Zoom viewing was significant, and thus one who visits the churban in person within thirty days of that viewing would not rend his garments.

לבי שזכור
ערב שבת קודש פ' שמיני
כ"ג ניסן תש"פ

III. Presence

Minyan for Prayer

Heviani Hadarav (book on COVID Halakha), 2020, pp. 17-24

צירוף מתפללים במרפסות

א. כשיש עשרה מתפללים במקום אחד, כל מי שרואה אותם מצטרף לתפילתם ונחשבת תפילתו לתפילה בציבור, אף שהם מצויים בבית אחר, אלא שאם בקלות יכולים לרדת ולהצטרף אליהם, טוב לעשות כן.^{כג.}

ב. אם אין היחיד רואה את אותם עשרה מתפללים במקום אחד, אלא שומע את תפילתם, יש אומרים שאף שיכול לענות עמהם קדיש וקדושה וברכו, אך אין תפילתו נחשבת כתפילה בציבור אלא אם כן אינו יכול לצאת מביתו כי אם דרך המקום שעומדים שם העשרה.^{כד.} אך דעת כמה פוסקים שיחיד השומע ציבור שמתפללים, אף שנמצא בבית אחר, ואינו רואה אותם כלל, נחשבת תפילתו כתפילת ציבור.^{כה.}

ג. ולכן טוב שבמנייני מרפסות בכמה בניינים יצאו מכל בנין כמה בני משפחה אחת, ויעמדו בפתח הבנין ויעשו כן בכמה בניינים סמוכים, ואף שיש מרחק גדול בין קבוצה לקבוצה, מ"מ כיון שכל הרחוב רשות אחת הם מצטרפים, וכך גם מי שנמצא במקום אחר יכול להתפלל עמהם.

ד. אך כל זה כשאין טינוף בינו לבין הציבור, אך אם יש טינוף אינו מצטרף עמהם, ויענה קדיש וקדושה ולא ברכו.^{כו.}

ה. מי שכבר התפלל קודם לכן, ושמע ציבור האומרים קדיש וקדושה וברכו יכול לענות עמהם קדיש וקדושה, ויש שכתבו שאף חייב לעשות כן.^{כז.}

כאשר אין עשרה מתפללים יכולים להיות במקום אחד, רבו הדעות בענין צירוף לעשרה כשרואים אלו את אלו כשאינם עומדים במקום אחד וכגון במרפסות הבתים, ויש כמה חילוקים ודרגות בענין זה:

ו. כאשר כל העשרה רואים זה את זה^{כח} ואין ביניהם כביש או רחוב המפסיק ביניהם, דעת השו"ע שניתן לסמוך לכתחילה על ראייתם זה את זה לצירוף עשרה ולהתפלל כך את כל התפילות כדין.^{כט.} ויש אחרונים שכתבו שאין לסמוך כלל על ראייה אף בשעת הדחק, ויתפלל כל אחד בביתו.^{ל.} והכרעת המשנה ברורה שאפשר שבשעת הדחק יש להקל בזה.^{לא.}

ולמעשה נחלקו חכמי הזמן בנידון זה, יש שכתבו שבזמן הקורונה אפשר להקל לכתחילה לסמוך על המתירים לצרף לציבור באופן זה, ולומר את התפילה כסדרה לב. אך יש שכתבולג שכיון שיש חשש שאין מצטרפים כשאינם במקום אחד, יש למעט ככל האפשר בחשש ברכות לבטלה לי, ולכן כשאפשר יתפללו תפילה קצרה ללא חזרת הש"ץ לה. או שיתנה הש"ץ שמתפלל תפילת נדבה לו. ובשבת שאי אפשר להתפלל נדבה, יתפלל הש"ץ רק חזרת הש"ץ ולא יתפלל בלחש עם הציבור לו.

..... ❁ הערות והארות ❁ .....

אינם מצטרפים אף כשרואים זה את זה. וכן צידד להחמיר בכך החיים (נה, עה). ובערוך השולחן (שם ס"כ) מבואר שמהני צירוף בראיה רק לאחד מהעשרה [וכן מבואר באגרות משה (ח"ב סי' קכז)], ורק כשעומד מאחורי ביהכנ"ס, ולא כשעומד ברשות אחרת, וכן פסק בשבט הלוי (ח"ט סי' כ). ראה להלן בדברי הגר"ב שרגא והגרמש"ש קליין.

לא. נה, נו. שאף הרשב"א שהיקל לא כתב כן אלא בדרך אפשר.

לב. הגר"א וייס והגרא"י דינר.

לג. הגרש"צ רזונבלט והגר"ע פריד.

לד. ולענין אמירת 'ברכו' כתב בשו"ת האלף לך שלמה (סי' סח) שאין בכך חשש ברכה לבטלה, וכעין זה מבואר במ"ב (סי' קלה, כא) שאם אמר ברכו לפני ברכות התורה ולא ברך ברכת התורה 'אין זה לבטלה, שהרי ענו הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד'. אולם ראה מ"ב (נה, סב) שלכאו' מתבאר בדבריו עפ"י חיי אדם שיש בכך משום חשש ברכה לבטלה, ראה מה שהובא בסמוך לענין הפסק טינוף בין המתפללים.

לה. דעת הגרמ"מ פוקס שאף בשחרית יתפללו כעין תפילה קצרה, דהיינו שהציבור והש"ץ יתחילו את התפילה ביחד, הש"ץ בקול והציבור בלחש, ויאמרו קדושה ביחד ואח"כ ימשיכו בלחש.

לו. כפי שמצינו במשנ"ב (קכד, יט) בשם שלחן שלמה, שש"ץ שחושש שאין עשרה שומעים לברכותיו, יתנה שמתפלל בנדבה. אמנם ראה שערי זבולון (ש"ץ שער ב, פ"א, טו) שהעיר שאם תפילת הש"ץ היא נדבה לא שייך בה נשיאות כפים, וכן אין הש"ץ יכול לומר 'עננו' ברכה בפני עצמה, וראה פסקי תשובות (סי' קכד הע' 90) בשם שלחן הטהור (סעיף יא) ואורח נאמן (סקי"ג).

לז. הגרמ"מ קארפ, וישתדל שלא להפסיק בין גאולה לתפילה.

ז. יש שהוסיף, שכיון שמניינים באופן זה אינם לכתחילה, לכן מי שמכוין טוב יותר כשמתפלל ביחידות אין צריך להצטרף למניין זה לח. ויש שהוסיפו שעדיף בימים אלו להתפלל ביחידות עם הנץ החמה לט.

ח. יש אומרים שאין צריך שהמתפללים יראו זה את זה בפועל, אלא די שיעמדו במקום שיכולים לראות זה את זה^מ, ואף יכולים להצטרף בלילה כשמחמת החושך אין רואים זה את זה^{מא}. וי"א שצריכים לראות בפועל את המתפללים^{מב}. אך בוודאי מצטרפים גם בזמן שעוצמים את עיניהם ודי בכך שראו זא"ז בתחילת התפילה^{מג}.

ט. כאשר הם ב' קבוצות של אנשים, המחולקים בב' מרפסות, אין צריך שכולם יראו זה את זה, אלא די שמקצת כל קבוצה יראו זה את זה^{מד}.

..... ❁ הערות והארות ❁ .....

לח. הגר"צ ובר. לפי שבלאו הכי מי שתפילה בציבור מפריע לו לכוונה, יש לו סמך גדול שלא יתפלל בציבור וכפי שהביא המשנ"ב (סי' נא, כ) את דברי ר' יהודה החסיד שמי שאינו מלובש היטב יתפלל בביתו בחורף בנחת, וביאר דבריו שמייירי שמחמת הקור אינו יכול לכיון גם בתפלת י"ח כראוי. ויעו' גם בביאור הלכה (סי' קא, ב ד"ה דאתי) יעו"ש.

לט. על פי דברי ביאור הלכה (סי' נח, א) שמעלת תפילה בותיקין ביחיד עדיפה על פני תפילה בציבור, ונמצא שהרויח יותר ממה שהפסיד כשאינו מתפלל בציבור. וראה לעיל בדין תפילה ביחיד מה שהובא בעניין זה.

מ. שו"ע הרב (סי' קצה, ג), א"א בוטשאטש (סי' קצה ד"ה ע"י), וכ"פ הגר"מ שטרנבוך והגר"צ ובר. אולם הוסיף הגר"ע פריד שזה רק באופן שרואים אלו את אלו ללא מאמץ, אך אם רואים רק ע"י שמוציאים את הראש מהחלון, אינם נחשבים כרואים זה את זה. מא. הגר"מ שטרנבוך. והוסיף שמכל מקום עדיף להתפלל ביום כשרואים ממש זה את זה. והוא חידוש, וקצת משמע לא כך מהנידון להלן כשרק קבוצה אחת רואה את השניה, ולכאורה הוא בכה"ג.

מב. כן מתבאר מדברי האור שמח (הלכות ברכות פ"ה הי"ב), וכן הגאון ר' מאיר אריק בהערות על אשל אברהם שם כתב שהוא חידוש ולא נזכר בפוסקים.

מג. הגר"ש פעלדער. ולכאורה די כשרואים אחד את השני קודם התפילה כשמתאספים לצורך התפילה ואין צריך דווקא בתחילת התפילה ממש.

מד. כן מבואר במשנה בברכות (ג.) לענין צירוף לזימון, והובא במשנ"ב (נה, נד) לענין תפילה בציבור.

י. אם חלק מקבוצה א' רואה את חלק מקבוצה ב', אך אף אחד מקבוצה ב' אינו רואה מקבוצה א', י"א שמצטרפים מה. וי"א שאינם מצטרפים מו.

יא. כאשר העשרה מחולקים למספר מרפסות או בתים ואין העשרה רואים זה את זה, אלא א' רואה את ב' וב' רואה את ג' וכו', י"א שאין מצטרפין אלא אם כן השליח ציבור יראה עשרה מו, או שעשרה יראו את הש"ץ מח. ויש שכתב שבאופן זה צריך שיראו את רובם אך אין צריך לראות את כולם מט. וי"א שמועיל גם כשאין העשרה רואים אלו את אלו.

יב. אם יש כביש או מעבר ציבורי ואפילו שביל של יחיד בין העומדים במרפסות, יש אומרים שאינם מצטרפים לעשרה נא. וי"א שאם המרפסות

..... ❁ הערות והארות ❁ .....

מה. רש"ש (מכות ו:), שיעורי הגרי"ש אלישיב (ברכות נ.), אשל אברהם (סי' קצה). וכן דקדק בספר זכרון מאיר (לזכר הר"ר מאיר וייסמן, עמ' תצז) מלשון הריטב"א הלכות ברכות (ז, טו).

מו. כסף משנה (פ"ד מעדות ה"א), ערוך לנר (מכות ו:).

מז. וכתב הגר"מ שטרנבוך שצריך הש"ץ לראות בפועל את העשרה, ולפי"ז אם הש"ץ עומד בראש הקהל ופניו למזרח, ואינו רואה את הקהל כל זמן שלא יסובב פניו, לא מהני להיחשב רואה את כולם, וצריך שהש"ץ יעמוד במקום שרואה את כולם.

מח. עפ"י שו"ע (נה, טו), מ"ב (קצה, ט ושעה"צ סק"ו), הגר"ש רוזנבלט, הגר"ע אורבך (אף אם אינו עומד במפתן אלא במרפסת ביתו), הגרמ"מ פוקס, הגר"צ ובר. [אמנם עיי' מ"ב (נה, נד) שאם הש"ץ מופלג מן הציבור אינו יכול לצרפן].

מט. הגר"ע פריד.

נ. הג"ר יהודה אריה דינר, הגר"מ לובין.

נא. בהלכות זימון כתב בשו"ע (קצה, א) עפ"י רבנו יונה שאם רה"ר מפסיקה בין הבתים אינם מצטרפים אף כשרואים זה את זה, ולמד זאת מהמבואר לענין חיוב פאה (פאה פ"ב מ"א), שאם דרך מפסיקה בין השדות צריך להניח פאה בכל חלק בנפרד. וכיון שהמקור לכך מפאה, הוסיף הט"ז (סק"ב) שכמו כן שביל היחיד הקבוע או שביל רבים מפסיק לענין זימון כפי שמצינו לענין פאה, הובא במ"ב (קצה, ז). ובפמ"ג (סי' נה א"א סקי"ב) כתב דממילא ה"ה לענין צירוף לתפילה בציבור אין מצטרפים כשיש רשות המפסקת ביניהם. וכן פסק הגר"ע אורבך.

בגובה הבתים מעל גובה עשרה יכולים להצטרף אף כשרוך מפסיקה נב. ודעת כמה אחרונים שלענין צירוף למנין של תפילה אין שביל חוצץ נב.

לדעת הסוברים ששביל או רה"ר מפסיקה דנו הפוסקים בכמה סוגי שבילים אם מפסיקים או לא, וכדלהלן:

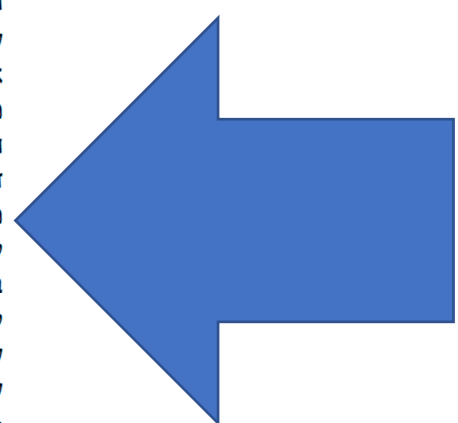
יג. חניה, מגרש משחקים של הבניין, שביל ליחידה וכדו' אינם נחשבים הפסק ומצטרפין נב. ויש שהוסיף שאף חדר מדרגות אינו מפסיק נב.

..... ❁ הערות והארות ❁ .....

נב. הגר"ח קניבסקי [הובא ע"י הגר"א דינר], הגר"מ שטרנבוך, הגר"מ קארפ שאף לדעת הפמ"ג הנ"ל באופן שהם מעל הרשות המפסקת, שוב אין הרשות מפסיקה ביניהם, לפי שלמעלה מעשרה אין זה מקום הילוך בני אדם.

אך כמה כתבו לחלוק על סברא זו, וכפי שביאר הג"ר אוריאל אייזנטל, דלא באנו בזה מהלכות הפסק כדי שנאמר דצריך שתהא רשות הרבים מפסקת בפועל בין האנשים. אלא הגדר הוא שצריך "בירה אחת" שיהיה שייכות בין המצטרפים, אבל בשני בניינים שונים דאינם "בירה אחת" אינם מצטרפים. והגרש"י גלבר כתב הוסיף סברא מדוע שלא יועיל מה שהם גבוהים עשרה, דשמא כל הצירוף בראייה נאמר רק כששניהם עומדים על אותו קרקע, שבצירוף מה שהקרקע מחברת אותם מועילה גם ראייה, אבל אם יעמדו חמש בהליקופטר אחד ומולם יעמדו עוד חמש בהליקופטר אחר שאין ביניהם שום חיבור של קרקע אחת יתכן שבזה לא יועיל ראייה, וממילא גם אם נאמר שלמעלה מעשרה אין הפסק של השביל, כיון שאין את החיבור של הקרקע כיון שכלפי הקרקע השביל מפסיק, יתכן שבזה לא תועיל ראייה.

נג. עמודי ירושלים על הירושלמי (ברכות פ"ח ה"ה), מחזיק ברכה (נה, יא). וכן פסקו הגר"א וייס, והגר"מ קארפ. וכן כתב הגרש"צ רזנבלט שיש סברא גדולה לחלק בין זימון לצירוף לתפילה ולומר שדין זה שרה"ר מפסיק נאמר רק בזימון, כי הנה חיוב הזימון נעשה מכוח הקביעות והחיבור של כל המסובים, וכמו שמצינו בסי' קצ"ג ס"ג שהאוכלים המפוזרים בשדה אע"פ שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד, כל שלא קבעו מקום לאכול אינם מצטרפין, והטעם בזה משום שלא היה ביניהם קביעות, ודין זה אינו שייך בתפילה, ששם מצטרפים גם אם לא קבעו מקום להתפלל בו, משום שבתפילה אי"צ שיהיה קביעות וחיבור בין כל המתפללים, וכל שנצטרפו עשרה מישראל שפיר אפשר לומר דברים שבקדושה כדלפינן בברכות (כא:) מדכתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל". נד. הגר"ע אירבך, הגר"צ ובר. והטעם לפי שהם טפלים לבנין נה. הגר"א וייס.

R. Moshe Sternbuch, Letter from 8 Nissan, 5780 about Porch Minyanim

א] במקומות בהם ישנם עשרה שכנים הרואים אלו את אלו דרך החלון או מרפסת ביתם, וכולם שומעים את השייץ שעומד בתוך ביתו, יוכלו להצטרף למניין על ידי צירוף דרואין אלו את אלו וכמבואר במשני"ב סי' נ"ה סקמ"ח, ומקורו מדברי הרשב"א בתשובה ח"א סי' צ"ו, [והן אמת דבביאור הלכה שם כתב דיותר טוב להחמיר בזה כיון דהרשב"א גופיה לא כתב כן אלא בדרך אפשר, אבל בניד"ד דהוי שעת הדחק, יש לסמוך על זה, וכמבואר שם בביאור הלכה ובמשני"ב].

ומיהו נראה דכיון שהרשב"א גופיה לא כתב כן אלא בדרך אפשר, ומה עוד דישנם כמה מהראשונים שחולקים בזה על הרשב"א, וכמו שהביא באו"ז (הלכות קריאת שמע סי' ה') בשם הגאונים דבשני בתים אף על גב דרואין זה את זה אין מצטרפין, וכ"כ הרמב"ן בפסחים פ"ה ע"ב דאין מצטרפים על ידי ראייה, א"כ ראוי שהשייץ יוסיף תנאי שאם אין מצטרפין תהא תפילתו נדבה.

ב] ובאופן שיש שביל המפסיק בין הבתים, נראה דבשעת דחק זו יש להקל דמצטרפים רק אם עומדים במרפסות הגבוהות למעלה מעשרה טפחים, אבל אותם העומדים מתחת עשרה טפחים אינם מצטרפים למניין כשיש שביל המפסיק ביניהם. ויסוד הדבר, דהנה מקור הך הלכתא דמצטרפים כשרואים אלו את אלו, הוא מהלכות זימון וכמפורש שם בדברי הרשב"א, ובזימון גופא הלא כתב השו"ע (סי' קצ"ה א') בשם "יש מי שאומר" שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים, אינם מצטרפין בשום ענין, ובט"ז שם כתב דלאו דווקא רשות הרבים אלא גם שביל היחיד מפסיק ביניהם, [והביאו המשני"ב שם בסק"ז], ולפי"ז לכאורה היה ראוי לומר שאין לצרף כלל למניין על ידי כמה בניינים, שהלא יש שביל מפסיק ביניהם.

אמנם נראה לדון דכאשר עומדים במרפסת הגבוהה למעלה מעשרה טפחים, אין השביל מפסיק ביניהם, שלמעלה מעשרה לא חשיב רשות הרבים ולא הוי מקום הילוך בני אדם, ונמצא דליכא התם שביל המפסיק, וכדאשכחן כוותה לגבי שבת (שבת ז' ע"ב) דהזורק מרשות היחיד לרשות הרבים למעלה מעשרה מותר, ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא זו להתיר כשהם למעלה מעשרה, [ובפרט דהלכה זו דרה"ר מפסקת היא חידוש, ולכן כתבה המחבר בלשון "יש מי שאומר"].

צירוף למנין

כשכל אחד מתפלל לצדו צביתו על המרפסת, וכל המרפסות סמוכות אהדדי באופן שמקצתם רואים אלו את אלו, יש שרצו לומר שמטרפים לעשרה לומר דברים שבקדושה, וחזרת הש"ך, ע"פ דברי המשנ"צ (סי' נ"ה ס"ק נ"ז) שהסיק שבמקום הדחק אפשר שיש להקל. לשונו בס"ק זה לקוחה מהשע"ת בס"ק ט"ו בשם החיד"א, וסיוס לשונו שם, שלא יתבטלו ארבעים יום מלומר קדיש וקדושה.

אכן קולא זו קשה מאוד, דהכל מיוסד על הדין המופיע במשנה ברכות (ג.) לענין זימון, ובתשו' הרשב"א נסתפק בזה אם הדין של מקצתם רואים אלו את אלו שייך אף לדבש"ק. (עי' שעה"צ להמשנ"צ לסי' נ"ה אות נ"ג). ומפשטות כל הגמ' משמע שלדבש"ק צענין שיהו כל העשרה בחדר אחד. והקולא לענין זימון בעשרה הוא מפני שימון בשם אין לו דין דבש"ק (עי' ס' ארץ הצבי עמ' ז"ח).

ועי' משנ"צ (לסי' קצ"ה צב"ל ד"ה שתי חצרות) שהביא שהרשב"א חולק על הרשב"א אפילו לענין צירוף לעשרה לצרהמ"ז. ועי"ש עוד צב"ל, דלדעת הרשב"א והגר"א, לא מהני תנאי זה (דמקצתם רואים אלו את אלו) אפילו להטריף לשלשה [אם אין שם שלשה בחדר אחד] אלא רק לענין שאם יש שם שלשה בחדר זה, שהמזכך יכול להוציא את האחרים בצרכות שלו, [דבדרך כלל קיי"ל כהירושלמי (שהוצא בר"ן על הרי"ף סוף מס' ר"ה), דאין אומרים שומע כעונה בצרהמ"ז, ורק כשיש מזומן אפשר להוציא, עמש"כ בזה בס' ארץ הצבי עמ' ל"ה]. והסיק שמה הצב"ל שיותר מסתברא כדבריהם. ודברי הצב"ל כאן (בסי' קצ"ה) נראים כעומדים בסתירה להכרעת המשנ"צ (שבסי' נ"ה) שהצב"ל לעיל. ובנו של הח"ח כתב בחולדות חייו (שנדפס בג' כרכי כל כתבי הח"ח), שהחלקים השונים של המשנ"צ נכתבו ע"י כמה ת"ח שונים, ולפעמים יש סתירות בהכרעות.

והרבה פעמים כשעושים מנין צבית האצל [כשהשנים כתיקונם] והחדרים שמה לא כ"כ גדולים, ויש שמונה מתפללים בחדר אחד ושצעה בחדר השני, וסומכים על כך שרואים אלו את אלו, וע"פ פשוטו אין זה נכון.

וכן כשיש עשרה אנשים צביהכנ"ס, וחמשה מהם נמצאים צעז"ג, והמחילה המבדלת בין גברים לנשים מחוברת לקרקע, ג"כ חשיבי כשני חדרים, ואינם מטריפים לעשרה.

לענין להחשב כמקרא מגילה בעשרה, שלכתחילה מחמירים לדעת רבי אסי (ריש מס' מגילה), יש מקום לומר שהיות ואין זה מדין דבש"ק (שמנריכים עשרה) אלא מטעם פרסומי ניסא, והרי סוכ"ס יש שם עשרה ששומעים, י"ל דזהכי סגי. וכמו שיש דיעה (הוצאה ברמ"א להל' פורים) שגשים ג"כ מטטרפות לעשרה דפרסומי ניסא. [והשוה צב"ל לסי' נ"ה ס"ק צ שהביא מפרמ"ג שיש מקום לחלק בין מגילה לדבש"ק לענין צירוף מנודה]. ואפילו נניח כדעת הסוברים שאף למקרא

מגילה אין הנשים מצטרפות, ה"ט דנשים לא חשיבי כרבים, ויש דיעה ברש"א (ריש מס' נדה) שאפילו להחשב כספק טומאה ברה"ר (שתלוי בזה שיש שמה שלשים בנ"א הסמוכים זל"ז, כמבואר בגמ' נויר ר"פ שני נוירים) גמי אין הנשים מצטרפות [עמש"כ בס' ארך הצבי עמ' ז"ז], דההלכה הקפידה ביותר על זניעות הנשים שלא יהיו צפרהסיה אלא תמיד צננעא, אבל אם יש שם עשרה בשני חדריים השומעים י"ל דלא צעין צירוף, ושפיר סגי בזה לפרסומי ניסא.

ומן הנכון למנוע מלעשות מניינים בשטח הפתוח שלפני הבתים או מאחוריהם כי אינו נכון להיכנס לספק ספיקא של ספק סכנה בכדי להתפלל ציבור.

Ten men who are standing on different porches cannot be joined together in order to constitute a minyan even though they can all see each other. In order to constitute a minyan for Devarim She'bekedusah (like Kaddish and Kedushah), the ten men must all be standing in the same room. (It should be noted that in smaller spaces, such as a shiva house, care should be taken to make sure that ten men are davening together in the same room. If less than ten are davening in one room and less than ten in an adjacent room, even though they can clearly see one another, this would not constitute a minyan. In order to create a minyan there must be ten participants davening in the same room.)

It should certainly be discouraged for people to make a minyan outside on the lawn even if they maintain the minimum distance recommended by the health department. One should not place himself even into a situation of a doubtful sakanah in order to daven with a minyan.

צבי שנטר
ה' ניסן תש"פ

Saying Amen

R. Yitzchak Yosef, "Letter from the Rishon LeTzion Regarding Joining [a Minyan through] Porches," 5 Nissah, 5780

וכבר סיים הרב בית עובד (שם) בנידון כמו שלנו ממש בזה"ל: ולא יהיה אלא ספק יש להחמיר מספק כמו שנראה מתוך דברי השכנה"ג דיש להחמיר בענין צירוף כי יש ספק, עכל"ק.

ולפיכך הדר בשכנות לאותם מאחינו האשכנזים הסומכים על הגאון משנ"ב, ומתפללים בצירוף עשרה מבני אשכנז דרך המרפסות והחצרות, אינו רשאי לומר עמהם קדיש יתום וכדו', וכ"ש שאסור לישא כפיו כשאין עשרה במקום אחד, אבל רשאי לענות לקדיש וקדושה ושאר דברים שבקדושה ששומע מהם. [לפי שלענין אמן יתומה וכדו' אפשר לסמוך על הס"ס המבואר באות הקודם, שאפשר לענין זה מרן היה מודה].

ולפ"ז בנ"ד אף שיש הפסק טינופת אין איסור לענות אמן וי"ג מדות.

וכ"ז לענין עניית אמן, דאפשר לענות אמן כשאחרים סומכים על המשנ"ב ומתפללים בצבור דרך המרפסות. אבל לא לענין חזרה קריאת התורה וברכת כהנים, שיש כאן שאלה של ברכה לבטלה שהיא חמורה מאד.

ודע, שאין הבדל בזה בין ספרדים לאשכנזים, שהרי גם מפוסקי האשכנזים מצינו שאי אפשר לצרף למנין כשחלק עומדים במפרסת זו, וחלק במרפסת אחרת. כמו שפסק הגאון מוילנא, משכנות יעקב, האליה רבה.

ואמנם אותם מאחינו האשכנזים העושים כל הליכותיהם על פי פסקי המשנה ברורה, איה"נ יש להם על מה לסמוך. אבל לא לדין שקיבלנו הוראות מרן הש"ע.

ואשר על כן יש להשתדל להצטרף דרך הטלפון בשידור חי, למנין של עשרה הנמצאים ברשות אחת, שמתקיים באישור הרשויות, (כגון מנין החולים שמשודר בקו ההלכה, וכן המנין שאישרו לקיים בכותל המערבי, וכדומה), ורשאי לענות להם לקדיש וקדושה, ברכת כהנים, וברכות של קריאת התורה, ולכל דבר שבקדושה ללא שום חשש. נוי"א שנחשב לתפילה בציבור ממש, ויש חולקים שאינו ממש תפילה בציבור כמו בבית הכנסת. (עי' ילק"י תפילה ח"א עמ' רפב). אולם לכל הדעות אינו נחשב תפילה ביחיד שמדקדקין עליה בשמים ביותר, אלא נחשב תפילה בשעה שהציבור מתפללין, והיא מתקבלת עם תפילת הציבור.

והדר בשכנות לאחינו האשכנזים המקיימים מנין מהמרפסות, ויש לו אפשרות או להצטרף אליהם, או למנין שמשודר דרך הטלפון (מעשרה המתפללים ברשות אחת באישור הרשויות), צריך להצטרף למנין שדרך הטלפון. [שלכל הדעות נחשב בשעה שהציבור מתפללים, משא"כ במרפסות, שלרוב הפוסקים נחשב תפילה ביחיד ממש. ולכן גם לאחינו האשכנזים יותר נכון דרך הטלפון].

Rabbi Joshua Heller, "Streaming Services on Shabbat and Yom Tov," *The Committee on Jewish Law and Standards of the Rabbinical Assembly*, (approved on May 13, 2020, by a vote of 19-3-3), p. 7

A. May one fulfill one's obligation to pray by hearing or responding to prayers transmitted electronically?

Rabbi Avram Reisner¹⁷ established that it is permitted to participate in services via a real-time audio connection. In doing so, one may participate in the recitation of those prayers that require the presence of a minyan, including mourner's kaddish. One may also fulfill one's obligation to pray by responding amen to prayers heard in this manner. He cites and analyzes important precedents, including the many views summarized by R. Eliezer Waldenberg.¹⁸

Rabbi Reisner's teshuvah assumes that the challenge of doing so on Shabbat may be overcome but does not attempt to address it:

This raises the matter of the use of electronic appliances on Shabbat. Clearly, use of a computer will require not only turning it on, but manipulating it and dialing into the phone line. All those issues *may be resolved with careful consideration of the laws concerning the use of electricity on Shabbat* and need not detain us here.¹⁹

One important limitation of Reisner's approach is that a minyan of at least 10 must be constituted in person, and then others may participate remotely. While the preference is for a two-way connection, where those participating remotely can also be seen and heard by those at the central location, he argues that a one-way connection would also be sufficient for one to fulfill the obligation, and that one who is listening to such a service can recite mourner's kaddish even if they cannot be heard by the minyan, so long as the kaddish is also recited by someone who can be heard by the minyan. Even though the mourner would technically be the "*shaliach tzibbur*," we understand that even in a live minyan, those whose recitation is not heard distinctly are still considered to have said kaddish.

A few members of the CJLS have offered temporary guidance that allows for more lenient approaches during a time of global pandemic, when gathering 10 people together in one place is unsafe and/or illegal in many communities²⁰. This *hora'at sha'ah*²¹, which was not accepted by the majority, suggests the possibility of constituting a minyan via a multi-way visual and audio connection so that at least 10 participants can see and hear each other.²² As a result, this approach requires a video conferencing solution, rather than a one-way streaming solution. This *hora'at sha'ah* permission to constitute a minyan entirely via video link, is based on a previous precedent from an earlier plague situation²³, and would not apply under circumstances other than quarantine.

---

¹⁷ Rabbi Avram Reisner, "[Wired to the Kadosh Baruch Hu: Minyan Via Internet](#)" OH 55:15.2001.

¹⁸ Tzitz Eliezer 8:11.

¹⁹ Reisner, endnote 8.

²⁰ <https://www.rabbinicalassembly.org/story/cjls-guidance-remote-minyanim-time-covid-19>

²¹ A *hora'at sha'ah* is a leniency that bends the rules as required to address a single, extraordinary circumstance, and does not create a precedent. In contrast, a *sha'at hadehak* ruling relies on less commonly accepted precedents in pressing, but not necessarily unique circumstances.

²² Further guidance on the parameters and limitations of this practice are forthcoming.

²³ Rabbi Daniel Nevins has pointed to one precedent for this situation, found in the 18th century [Rabbi Haim Yosef David Azulai, *Maḥazik Brakhah*](#) OH 55:11, with reference to clusters of fewer than ten Jews confined to quarantine houses who can show their faces to each other out the window or door and combine to form a minyan, "lest forty days be lost without kaddish or kedushah."

Saying Kaddish

Seth Winberg, "You don't need Zoom or Skype to Say Kaddish without a minyan. Here's a healthier option for the community," JTA, March 25, 2020

Some rabbis are encouraging internet-based solutions to hold us over until this crisis abates. I'm concerned that those solutions come with a significant cost...

Here are some of the solutions other rabbis are offering, why I believe they fall short and an alternative suggestion. While most Orthodox authorities maintain that a minyan consists of 10 adult men gathered together "in one place," others argue that the minimum requirement is for them simply to be able to see each other (Pesachim 85b, Rambam's Laws of Prayer 8:7 and Shulhan Arukh Orah Hayyim 55:13-14). Since we generally resolve doubts about the rabbinic requirements for a minyan leniently, the argument goes, we can consider videoconferencing as seeing each other — as leading Israeli rosh yeshiva Rabbi Eliezer Melamed has reportedly argued. Sephardic Chief Rabbi Yitzhak Yosef's variation on this is that if 10 adult men are physically "in one place," then others can join via the web.

These arguments are a leap of imagination. On a video call, we see images of others, but it is not the same as seeing someone through an open door or window. Rabbi Yuval Cherlow, a rosh yeshiva, or head of school, in Israel, has taken a different approach by questioning what would

be so terrible about saying Kaddish at home without a minyan. Since Kaddish does not mention God's name, saying the prayer at home privately, though not ideal, would not constitute taking God's name in vain. In our situation, Rabbi Cherlow correctly says, the greater transgression would be to violate the instructions of the health authorities.

This offers a possibly meaningful option for mourners, but I believe it obscures the uniqueness of Kaddish. While most prayers are a dialogue between God and people, the Kaddish is a conversation between people. Talmudic sources note that the merit of Kaddish is for those who respond (Shabbat 119b and Berakhot 57a). All of this is missed when someone says the words alone. Students often tell me that friendships and relationships are stronger when they aren't conducted through screens and devices, and that they are seeking more personal ways of connecting with one another outside of the classroom. No device can replace the emotional energy of dozens of students singing together on Shabbat afternoon. And while fewer minyan attendees on campus need to say Kaddish than do at a synagogue, the responsibility to physically be at services to support a friend saying Kaddish is a powerful opportunity to shape one's character.

Our ancestors created legitimate substitutions for Kaddish when a minyan wasn't available, or when someone arrived late to shul, by using biblical verses with words similar to Kaddish — and we would do well to avail ourselves of those solutions now. According to the 13th-century work *Sefer Hasidim*, “a person who lives in a village without a minyan or who arrived late to the communal prayer after they had already said ‘may God's great name ...’” can say a modified version of the traditional prayer privately at home. A small number of American Orthodox synagogues, including the one I attend in this Boston suburb under the guidance of Rabbi Benjamin Samuels, learn Torah together online and then allow mourners to recite a medieval “Kaddish for an individual” poem (two versions available here in the original Hebrew and in translation). This approach allows us to maintain the integrity of communal prayer and locate a solution within the tradition without stretching halacha (Jewish law) beyond its limits.

Merav Cohen: “Rav Eliezer Melamed: It is Permitted to Recite Kaddish on a Virtual Meeting,” *Kippah*, 22 Adar 5780 (March 18, 2020)

התפשטות נגיף הקורונה מחייבת את הרבנים ופוסקי ההלכה לאתגרים מורכבים ומשמעותיים. הרב בני לאו, לשעבר רב קהילת רמב"ן בירושלים, פרסם בחשבון הפייסבוק שלו כי השתתף בתפילה קהילתית של קהילת יחד בתל אביב. כהכנה לתפילה שאל הרב לאו את הרב אליעזר מלמד גבי קבלת הנחיות כיצד להתנהל במהלך תפילה באמצעות אפליקציית 'זום'. הרב מלמד ענה כי:

1. בגלל ספקות שונים בהגדרת "מקום" ובהגדרת "קול" אי אפשר להגדיר התקהלות במפגש וירטואלי (דרך זום) כמניין לכל דבר המחייב דברים שבקדושה.
2. אמירת קדיש יתום וקדיש דרבנן אינם כוללים ברכה לבטלה ולכן ההתקשרות האלקטרונית הזו יכולה להיחשב לה כמעין מניין.
3. בשעת הצורך, כאשר יש ערך לכך שכל הקהילה הוירטואלית תתפלל יחד, גם אמירת "ברכו" לאחר פסוקי דזמרה ולפני ברכות שמע אין בה ברכה לבטלה ולכן מותר לאמרה בתפילה שכזו.
4. גפילת אפים – בירושלים נוהגים ליפול גם ביחיד, ובשאר המקומות נוהגים כך אם במקום התפילה יש ספרי קודש. לדעת הרב מלמד אפשר להחשיב התקהלות זו דרך הזום כמקום שיש בו ספרים.
5. גמירת י"ג מידות – אם יש שם חזן שיאמר את י"ג המידות בקול ובטעמי המקרא, יכולים לומר עמו.
6. כל זה לרוצים להדר בתפילה במניין, אבל מצד הדין בשעה שקשה להתפלל במניין אפשר להתפלל לכתחילה ביחיד.

על פסק ההלכה של הרב מלמד הוסיף הרב בני לאו: "לגבי בידוד יש פנים רבות. אחת מהן היא הערעור המוחלט של חווית ההתקהלות היומית לתפילה. מי שרגיל ללכת פעם ביום או שלש פעמים ביום לתפילה במנין חש בימים האלה סוג

של שבר עמוק במנגנון ההפעלה ". לדברי הרב לאו, "יש פער די גדול בין השפה הדתית לבין השפה ההלכתית. בשפה ההלכתית התשובה מאד פשוטה - "פיקוח נפש" מחייב להימנע מכל התקהלות ולכן התפילה בציבור מתבטלת והוראת ההלכה מאלצת את כולם להתפלל בביתם. " עוד הוסיף: " אבל יש שפה דתית. בשפה הזו יש צרכים פנימיים ורוחניים שמגיעים עד עומק ושורש הנפש. למשל - אדם נמצא בשנת האבל ומקפיד לומר קדיש בכל יום. בימי שגרה הוא מאלץ את כל הלו"ז שלו בצורה מטורפת ובלבד שלא יימנע מלומר קדיש. יכול מאד להיות שאותו אומר קדיש (או אומרת קדיש) בימי שגרה לא מקפיד כלל על תפילה במנין או אפילו על תפילה בכלל ". וסיים " אבל הקדיש פועל על עולמו האינטימי בהתקשרות שבינו לבין ה', בחווית עיבוד האבל. בשפה ההלכתית קדיש היתום כמעט ולא קיים. הוא "נולד" במציאות היסטורית מאוחרת ומקומו בהירארכיה ההלכתית נמוך. אבל בשפה הדתית הוא נמצא למעלה וגבוה בסדר הקדמויות של האדם. לכן ביטול קדיש מעולמו של אותו אדם פוגע במשהו מאד עמוק ואינטימי."

IV. Definition of Sight/Hearing/Writing

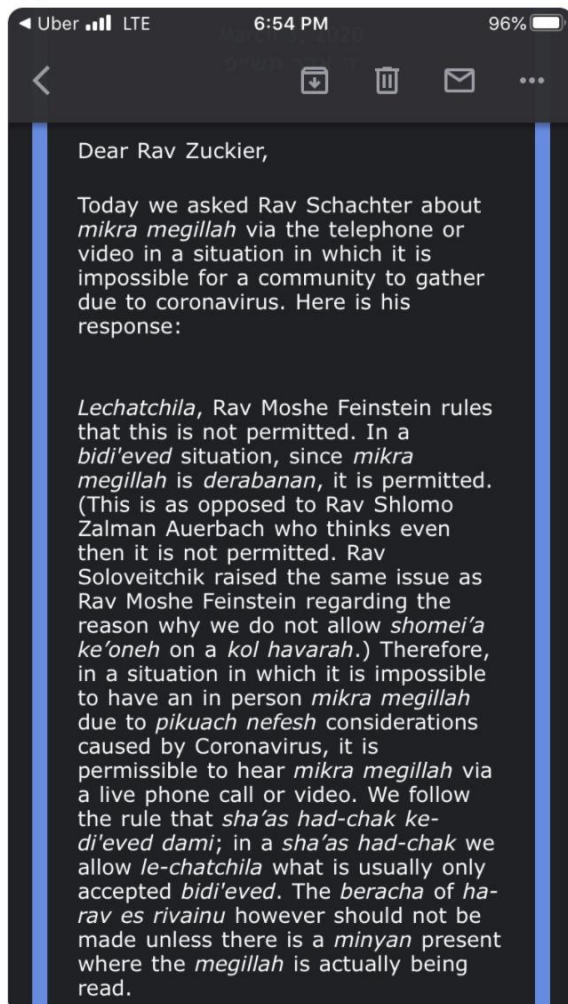
Testifying about the New Moon

Hearing Megillah over a Microphone

Shlomo Zuckier
@ZuckierShlomo

Halakhic ruling by R. Herschel Schachter: if Coronavirus presents Pikuach Nefesh considerations, one can listen by phone.

Prohibitions Over Zoom Use on Shabbat and Yom Tov

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0690

הרה"צ' שכתר
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

חולה צדידוד

ומי שמשאיר את הטלפון שלו פתוח מערב יו"ט ועורך את הסדר צדידוד בקול צאופן שאחרים (כגון בעלי תשובה שאף פעם לא ראו סדר) יוכלו לשמוע ולערוך סדר כמותו, אולי יש מקום להקל בשעת הדחק גדול, כי (כמש"כ הגרמ"פ באגר"מ) זה לא כ"כ ברור איזה איסור יש לדבר בטלפון שהיא כבר פתוחה [ראה בתשו' מנחת שלמה ח"א סי' ט', ובס' בקעבי הנאן סי' ט' אות י']. אכן להשאיר האינטרנט פתוח כדי שאחרים יוכלו לראותו, זה כבר בעיא של מלאכת כתיבה, דכשאחד עומד בפני המראה ודמותו נראית במראה אין כאן כתיבה כלל אלא ריפלקש"ן בעלמא, אבל כשאחד עומד בפני האינטרנט במקום אחד, ותמונתו ניכרת במקום אחר זהו כבר כתיבה, שהרי הרמב"ם כתב שהזכר לורה חייב משום כותב. ואע"פ שכאן אינו של קיימא, עכ"פ מדרבנן י"ל שיהיה אסור. אך מסתמא אפשר לעשות (ומסתמא כבר יש) וידיאו איך לערוך את הסדר בפרטות, והיות שיש עוד שני שבועות עד פסח, אפשר לכל בעלי התשובה לחזור על הוידאו כמה פעמים עד שילמדו איך לערוך סדר. אא"כ המדובר הוא עבור קומא הגר לצדו שממש לא יוכל לערוך סדר בלי ההקשבה לטלפון.

If a person were to leave the phone on before before Yom Tov and conduct a Pesach Seder from their there may be reason to be lenient under great and pressing circumstances. However, to leave a computer screen on and to have people watch and connect over the internet is a greater concern of violating Shabbos and Yom Tov since it creates images and pictures when the people move. Another possible suggestion for those who are unfamiliar with the Pesach Seder is to create videos of how to run a Pesach Seder and in the weeks leading up to Pesach people can watch and learn from this video in order to know what to do when Pesach arrives. However, the video may not be played over Shabbos and Yom Tov. If the individual in need of help is handicapped and these preparations from before Yom Tov are not sufficient then they should rely on listening to the live Seder over the phone.

If the government and medical professionals have said that it is not safe for parents and children to be together then children may not visit for Pesach, even at the insistence of the parents. Not listening to the parents in this situation is not a violation of Kibbud Av V'Em.

צדי שכתר
כ"ט אדר תש"פ

Rabbi Aviva Richman and Rabbi Ethan Tucker, Use of Audio/Video Technology on Yom Tov, Pesah 5780

Other Potential Forbidden Activities Involved in Using Zoom. Even if the connection is left on going into Yom Tov, there are a number of other factors to consider that may be problematic:

a. *Writing.* This may take three forms: 1) Chatting in the sidebar of Zoom or Google hangout. This is inappropriate for Yom Tov. Even if the writing is ephemeral and leaves no permanent mark on the screen, it is just as rabbinically forbidden as writing on a fogged up window. 2) Recording the call. This intentionally creates a record and should not be done on Yom Tov. 3) Making an effort to have one's face be seen on the screen. Even if the platform broadcasts the images without any involvement by those present, repositioning the screen so that certain images are captured starts to walk the line towards intentional involvement in the creation of an image. This concern could probably be overcome in cases of family strife. And one could also be on audio alone. For more on this, you can listen here: <https://www.hadar.org/torah-resource/responsa-radio-episode-17>

b. *Tehum.* If the person in question is outside of the Shabbat/Yom Tov boundary, meaning you are connecting to them in a place where it would be forbidden to walk to on Shabbat (i.e., they are more than 2000 amot—about a kilometer—beyond the continuously inhabited space around where you live). This is admittedly more of a metaphoric concern—you are not actually walking over to them—but part of Shabbat and Yom Tov is remaining local and making do with the things and people who were in your spatial civilization when you began Shabbat. This would seem to be a concern that should only be overridden if there is *mitzvah* at stake, as in a case where the person will be unable to fulfil the *mitzvot* of the Seder without some live guidance and assistance. (Though in most cases, such guidance can be given in advance.)

c. *Hashma'at Kol.* Generating sounds—and perhaps images—through tools on Shabbat and Yom Tov is generally forbidden, though it can be permitted in cases of need. This is how many understand the problem with use of a microphone on Shabbat: it is problematic to amplify sound in this way because of the aural aesthetics. However, if there will be great loss (people unable to hear something related to the davening, or a *mitzvah*), then it can be permitted. This is the basis for any *Zomet* microphone or other amplification systems designed for Shabbat use. This heightens the need for a real justification of loss if one were not to use Zoom to connect to others over the Seder. That justification may be present—we are just highlighting that the calculus should be made, not assumed.

d. *Muktzeh.* Can the computer be moved from one place to another on Yom Tov? For those who use electricity, the answer would clearly be yes, as there are at least some permitted functions that the computer can perform even on Yom Tov itself. Even for those who do not, there is an argument that, as long as the computer is plugged in, it is considered attached to the ground and thus exempt from the laws of *muktzeh*. It should in any case be permitted to move it from one place to another when one needs the surface on which it is sitting (לצורך מקומו).

Shlomo Zuckier, “Making Seder Out of the Zoom Seder Controversy,” *The Lehrhaus*, April 7, 2020, accessible at <https://thelehrhaus.com/timely-thoughts/making-seder-out-of-the-zoom-seder-controversy/>

There are essentially two views of this issue of how to view virtual reality from the perspective of Halakhah: a realist and a formalist view. Do we take seriously these new experiences with technology and say that, in real terms, typing a text on a computer or phone accomplishes the

same goal of writing letters and is to be considered “*Kotev*?” Or do we say that, formally applying the halakhic categories, the text needs to be written on paper with some form of ink (see *Shabbat 104b*), and this does not qualify, at least not in full form?

As should be clear, this is not a question of leniency versus stringency – it runs in both directions, and is primarily a question of phenomenology and definition of categories. Every legal system has to define and redefine its categories as it faces new realities. With the shift in human interaction, and the corresponding new halakhic realities, this question of defining virtual reality emerges. (And, of course, it is possible to distinguish between different scenarios and emerge with complex views that depend on the particular category at hand. Still, there is a certain commonality among the examples that make them worth exploring together.)